

**CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA MEDENİYET
TASAVVURLARI -AHMET AĞAOĞLU
(1869-1939) ÖZELİNDE-**

Şaban ÖZ*

ÖZET

Bu makalede, Ahmet Ağaoğlu'nun medeniyet anlayışı ve geri kalmış İslâm toplumlarının kurtuluşu için önerdiği ana görüşlerini *Üç Medeniyet* isimli kitabından incelemeye çalışacağız. Kendisi, İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık olmak üzere üç fikrî cereyanı da, bilfiil yaşamış ve dönem dönem savunmuştur. Ağaoğlu, söz konusu kitabında, en son etkisinde kaldığı, savunuculuğunu yaptığı, Batı kültür ve medeniyetini, maddi-manevi ayırmaksızın topyekûn kabul edilmesi gerektiği konusundaki fikrini ileri sürmüş, kendince deliller getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Ağaoğlu, Medeniyet, Osmanlı, Batı Medeniyeti, İslâm

**THE CIVILIZATION CONCEPTS IN THE FIRST PERIOD
OF TURKISH REPUBLIC -IN THE PRIVACY OF
AHMET AGAOGLU(1869-1939)-**

ABSTRACT

We will try to examine the main principles, suggested by Ahmet Agaoglu, about the salvation of Muslims who stayed behind the civilization and about the civilization from the book called *Three Civilizations*. He lived himself and supported the three main concepts from time to the called pan-Islamism, Turkism and Westernism. Agaoglu, said in his own book that, they had to accept the Western culture and civilization totally without discriminating it material and spiritual and he also gave some proofs.

Key Words: Ahmet Agaoglu, Civilization, The Ottoman State, Western Civilization, Islam

* Dr., Ankara Üniversitesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı, sabanoz@mynet.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

İslâm aleminin Batı medeniyeti karşısında geri kalmışlığı ve çözüm yolları konusunda fikir yürütme, Osmanlı'nın son yıllarında başlamış, Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. Birçok fikir adamı, özelde Türklerin, genelde bütün Müslüman halkların kurtuluş reçetesi olarak İslâm Birliği, Türk Birliği, İslâm-Türk birliği gibi çözüm önerileri sunmuştur. Bu önerilerini de temellendirmek için, “medeniyet” kavramı üzerinde durmuşlar, soruna doğru bir yaklaşımla; kavramsal tanımlama ile başlamışlardır. Bu açıdan XIX. Yüzyıl sonları ile XX. Yüzyıl başlarında Türk aydını, Türk-İslâm veya Batı Medeniyeti üzerinde, gerek tarihsel süreç çerçevesinde, gerekse de tezlerini temellendirme perspektifi ile, yoğun bir şekilde durmuşlardır.¹ Hiç şüphesiz bunlardan biri de Ahmet Ağaoğlu'dur. Biz burada, onun medeniyet kavramına yüklediği anlam ve çözüm önerilerini *Üç Medeniyet* isimli kitabından takip etmeye çalışacağız.

Ağaoğlu'nun nasıl bir kültürel çevreden geldiğinin bilinmesi, fikirlerine yön veren temel unsurları ve tezlerinin temellerinin tespiti açısından önemlidir. Bu nedenle kısaca onun hayatı üzerinde durmanın faydalı olacağı kansındayız. Türk siyasetçi ve gazetecisi

¹ Bu konuda örnek çalışmalar olarak bkz. Şemseddin Sami (1850-1904), *Medeniyet-i İslâmiyye*, haz: Remzi Demir, Gündoğan Yay., Ankara 1996; İsmail Gaspıralı (1851-1914), *Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene*, Bahçesaray 1885; *Medeniyet-i İslâmiye*, Bahçesaray 1889; Mizâncı Mehmed Murad (1854/1917), “Medeniyet-i İslâmiye”, *Târîh-i Umûmî*, I-VI, Tefeyyüz Kitâbhânesi, İstanbul 1328 (III. Bsk.), IV, 218-248; Said Halim Paşa(1864-1921), *Buhrân-ı İctimaimiz*, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul; *İttihâd-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiye*, Matbaa-i Âmira, İstanbul 1334; Ziya Gökalp(1876-1924), *Türk Medeniyeti Tarihi*, sad: Yalçın Toker, Toker Yay., II. Bsk., İstanbul 1995; *Türkleşmek İslâmlaşmak Muâsırlaşmak*, haz: Kemal Bek, Bordo-Siyah Yay., İst., 2004; *Hars ve Medeniyet*, Elips Kitap, Ankara 2007; Ethem Nejat (1882-1921), *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, Haz: Faruk Öztürk, Kızıl Elma Yay., İstanbul 2001; Baha Tevfik (1884-1914), *Yeni Ahlak ve Ahlâk Üzerine Yazılar*, der., haz: Faruk Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002; Küçük Hamdi(Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır) (1878-1942), “İslâmiyetle Medeniyet-i Celile Birleşebilir mi?”, *Beyânü'l-Hâk*, (1909), 21. Nüşhada başlayan bir dizi makale; Sâmizâde Süreyya, “Alem-i İslâm'da İntibah”, *Sırât-ı Müstakîm*, (1326/1908), V/126, 361-362; Abdurreşîd İbrahim, “Şarkın İntibah ve İstikbâli Hakkında”, *Sırât-ı Mustakîm*, (1326/1908), IV/91, 226-228; “Ahvâl-i Hâzıraya Bir Nazar ve Ne Yapmalı”, *Sırât-ı Mustakîm*, (1327/1909), VII/162, 81-82; “Terakki Nasıl Olur?”, *Teâvunu Müslimîn*, (1328/1910), I/8, 123-125; İbrahim Besim, “İntibâh-ı İslâm İttihâd-ı Müslimîn”, *Sırât-ı Mustakîm*, (1326/1908), V/110, 94-97; Sibiryalı Âişe, “Biz Mazimiz ve Avrupa”, *Teâvunu Müslimîn*, (1328/1910), I/9, 143-148; Kırmımlı Yakub Kemal, “Medeniyet-i Ğarbiyeyi İktibasta İctimayyûnumuzun Gösterdiği Tesâmüh”, *Teâvunu Müslimîn*, (1328/1910), I/7, 112-114; Ömer Rıza, “Medeniyet Nedir?”, *Sebilü'r-Reşâd*, (1339/1921), 22/557-558, 87-89; Hasan Hikmet, “Medeniyet, Terakkiyât-ı Maddiyeden mi İbarettir?(İctimayyâtta Ğarbcılık ve Bozgunculuk)”, *Sebilü'r-Reşâd*, (1340/1922), 24/622, 374-377; Yetiş, Kazım, “Mehmet Akif'te Batı ve Batı Medeniyeti Meselesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 48, 213-236

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Ahmet Ağaoğlu, aslen Karabağlıdır. İlk ve ortaokulu Şuşa'da, liseyi Tiflis'te bitirdi. Özel hocalardan Arapça ve Farsça öğrendi. Ağaoğlu, Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nin Tarih ve Filoloji bölümüne devam etti. Çok erken dönemlerde değişik gazetelerde yazıları yayınlandı. Azerbaycan'a döndükten sonra Türk ve Müslümanların haklarını, Ruslara karşı savunmak için kurulan gazetelerde yazılar yazmaya devam etti. Siyasî faaliyetlerde de bulunan Ağaoğlu, II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Türkiye'ye dönerek, yazılarına buradaki dergi ve gazetelerde devam etti. Türk ocağının kuruluşuna katıldı ve Ocağın yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisinin yayınında görev aldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti genel merkezi üyesi ve Afyon mebusluğu yapan Ağaoğlu, I. Dünya Savaşı sonunda Rusya'da ihtilal olup, oradaki Türkler bağımsız devletler kurmaya başlayınca, Azerbaycan'a yardım için gönderilen orduda, komutan müşaviri olarak bulundu. Azerbaycan parlamentosuna üye seçilerek, bir süre orada kaldı. Türk Ordusu Azerbaycan'dan çekilirken, Ruslara karşı İngilizlerin desteğini almak için uğraştı. Paris Konferansı'na giderken İngilizler tarafından tutuklanarak sürgüne gönderildi. Sürgünden sonra Ankara'ya döndü(1921) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girdi. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş ve çalışmalarında faal rol oynayan Ahmet Ağaoğlu, partinin kapatılması ile İstanbul'a döndü ve Dârülfünun'da hocalık, değişik dergilerde yazarlık yaptı. 19 Mayıs 1939'da İstanbul'da öldü.

Ağaoğlu, Türk fikir ve siyaset hayatında bilhassa 1912'den sonra etkili olmuş bir yazardır. Ağaoğlu'nun faaliyet ve yazılarının ekseriyetini önceleri Türk Milliyetçiliği ve Türk kültürü teşkil ederken, sonraları fikir hürriyeti ve bilhassa Avrupa medeniyetini tam manasıyla benimseme konuları ağırlık kazanmıştır. Üniversite yıllarında hocası Ernest Renan'dan, İslâmiyet ile ilgili konularda Paris'te tanıştığı Cemâleddîn Efgânî'den, siyasî konularda ise Ahmed Rıza'dan etkilenmiştir.

Resulzâde'nin Orta Doğudaki Avrupalılaşma hareketinin en samimi ideologu olarak tanımladığı Ağaoğlu, yeni fikirler ortaya atan bir fikir adamından daha çok, etkisi altında kaldığı fikirleri taşıyıcı bir özelliğe sahiptir. Bu bakımdan Rusya devresinde, Rusya Müslümanlarının birleşmesini ve ilerlemesini savunmuş, oradaki çalışmaları zorlaşıp İstanbul'a geldiğinde, devrin İslâmî yayın organı *Sebilürreşad* kadrosu içinde yer alarak, bu istikamette yazılar yazmıştır. Daha sonra İttihatçılar'la tanışması ve onların yayın organlarında yazılar yazmaya başlaması ile Türkçülük tarafı ortaya çıkar ve dinî düşünceden uzaklaşma devri başlar. Son devresi ise Cumhuriyet yıllardır. Bu devreden sonra Ağaoğlu tam anlamıyla bir Batıcı olarak görünür. Kurtuluş için Avrupa medeniyetinin eksiksiz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

bir şekilde benimsenmesini savunur. İktisadî ve ictimai meselelerdeki farklı düşüncelerinden dolayı, başlangıçta beraber olduğu bir çok aydınla ters düşmüş, başta Gaspıralı İsmail Bey olmak üzere, Babanzâde Ahmed Naim, Süleyman Nazif, Yakup Kadri, Şevket Süreyya Aydemir ve Mehmet İzzet tarafından şiddetle tenkit edilmiştir.²

Görüleceği üzere oldukça hareketli bir yaşam sürmüş olan Ahmet Ağaoğlu, en ilginç fikirlerini Malta'da sürgünde iken yazdığı, ancak Cumhuriyet döneminde yayınladığı *Üç Medeniyet* isimli kitabında dile getirmektedir. Eser ilk olarak 1927'de tab' olunmuş, Latin alfabesinde ise, 1972'de yayınlanmıştır.³

Ahmet Ağaoğlu'nun ifadesiyle amacı, dünya üzerinde yaşayan üç medeniyetten birisinin yani Batı medeniyetinin diğerlerine galip geldiğini ve dolayısıyla kurtuluşumuz için bu medeniyeti olduğu gibi benimsemekten başka çare olmadığını göstermek, olan bu kitap, toplam sekiz başlıktan müteşekkildir. Bunlar; Üç Medeniyet(3-18), Din[19-42], Ahlak[43-77], Fert[78-88], Aile[89-98], Cemiyet[99-118], Devlet[119-134] ve Hükümet[135-146]'tir.

Ağaoğlu, önsözünde her şeyimizle artık Batı medeniyeti çerçevesi içine girdiğimizi, bu nedenden eserin bir çok kısmının eskimiş ve tarihe geçmiş olduğunu, ancak gelecek araştırmacılara yeni bir mukayese zemini hazırlamak için bu kısımları da olduğu gibi bıraktığını belirtmektedir.⁴

Kitabın Üç Medeniyet başlıklı kısmında yazar, medeniyeti; "hayat tarzı" olarak, ancak hayat kavramının en geniş ve şümulü bir manada değerlendirmek suretiyle tarif etmektedir. Dolayısıyla; "hayatın bütün tecellilerini, maddi ve manevi bütün olaylarını" medeniyet kavramı içerisine dahil etmektedir. Buradan hareketle Ağaoğlu, "üç hayat tarzı" veyahut "üç medeniyet" in var olduğunu, fakat bunların birbirinden kesin olarak ayrılmadıklarını söyler. Bu medeniyetler, Buda-Brahma, Batı-Avrupa ve İslâm medeniyetleridir.⁵ Medeniyetlerin içine almış oldukları kavimlerin çokluğuna, kan, cins, renk ve dil değişikliğine rağmen, bazı ortak ve genel tarafların

² Hayatı ve düşünceleri konusunda bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Ağaoğlu, Ahmed", Dergah Yay., İstanbul 1977, I, 44-45; ; Yüce, Nuri, "Ağaoğlu, Ahmet", *DİA*, İstanbul 1998, I, 464-466

³ Ağaoğlu, Ahmet, *Üç Medeniyet*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., I. Bsk., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, I-IV+146 s.

⁴ Ağaoğlu, V

⁵ Ağaoğlu, 4

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

bulunduğu görülür ki, işte bu ortak taraflar o medeniyetin esasını ruhunu özünü teşkil etmektedir.⁶

“Her medeniyetin kendine göre ortak bir düşünme gücü, bir zekası vardır; adetâ bir dimağa sahiptir. Bunun gibi, her medeniyetin bir kalbi vardır. Bir duyuş tarzı vardır. Dolayısıyla ortak bir ahlaka, bir değer duygusuna, ortak bir iyi ve kötü, güzel ve çirkin görüşüne sahip olduğunu”⁷ ifade eden Ağaoğlu, buna İslâm medeniyetini örnek verir. İslâm medeniyetinin bu özelliğin de dine bağlamaktadır; “İşte bu ortak din, bu ortak dimağ ve kalp faaliyetidir ki, bütün bu alemin zihniyetini, görüş tarzını, duygularını, kalplerini birleştirmiştir.”⁸

Müellif daha sonra, Batı medeniyetine geçerek, “Matbaa ve ulaşım araçlarının gelişimi ile Avrupa adetâ bir aile şeklini aldı” der. Avrupa’daki bilimsel gelişmelerden bahsettikten sonra, Batı medeniyeti ile diğer iki medeniyeti kıyaslar ve sonuçta Batı medeniyeti galip, diğer iki medeniyeti mağlup ilan eder. Ağaoğlu’na göre, diğer iki medeniyetin Batı medeniyeti karşısında mağlubiyeti hem maddi, hem de manevi açıdan olmuştur. Maddi yenilgi açıkça ortadır. Bağımsız İslâm Hükümetlerinin birbiri arkasına yıkılmaları, Osmanlıların perişanlığı, bunun göstergesidir. Manevi yenilme ise; bu kadar açık değildir.⁹ Burada medeniyetler arasındaki ilişkinin, mağlubiyet veya galibiyet şeklinde değil de, karşılıklı etkileşim olarak değerlendirilmesinin daha doğru bir yaklaşım tarzı olduğunu söylememiz gerekir.¹⁰ Ayrıca, Ağaoğlu’nun bakış açısından hâdiseye bakacak olursak, günümüzde Batı medeniyetinin insanlığa sunduklarının, bizatihi Batı tarafından sorgulanıyor olması da, şayet ortada bir mağlubiyet varsa, onun da insanlık açısından Batı medeniyeti olduğu, pekâlâ ileri sürülebilir.

İki medeniyetin mağlubiyetini ilan eden Ağaoğlu, “Asya cemiyetlerinde muhafazakarlarla Avrupa yanlıları arasındaki bir mücadelenin varlığından” bahsetmektedir ki ona göre; muhafazakarların yenileceği açıktır. “Hayatın her günkü tecrübeleri, olayları bu ikinci cereyana hak vermektedir.” diyen Ağaoğlu buna, Avrupa medeniyetinden sakınmak isteyen bütün cemiyetlerin ve

⁶ Ağaoğlu, 4

⁷ Ağaoğlu, 6

⁸ Ağaoğlu, 7

⁹ Ağaoğlu, 9

¹⁰ Medeniyetlerin birbirleri ile ilişkileri konusunda bkz. Doğan, Mehmet Sait, “Türklerin Kültür ve Medeniyetler Arası Geçişin Tarihi Seyrindeki Rolü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 144, 29-46

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

özellikle de İslâm medeniyetine mensup olanların tükenip gideceklerini, Japonya örneği ile delillendirmeye çalışır.¹¹

Ağaoğlu'na göre, terakkinin yolu bellidir. Bu da; Avrupa medeniyetini hiçbir kıstas dahilinde sınırlamaksızın top yekûn kabul etmektir. Ona göre, Batı medeniyetinin bilim ve fen gibi bazı unsurlarını alıp gerisini kabule yanaşmayanlar, “cahiller mantığına uymak isteyenler”dir; “Medeniyet zümresi bölünmez bir bütündür parçalanamaz...Galibiyet ve üstünlüğü kazanan onun bütünüdür. Yoksa ayrı ayrı filan veyahut filan kısmı değildir. Avrupa sahasında bilim ve fen başka çevrelerden ziyade geliyorsa, bunun sebepleri o çevrenin bütününde aranmalıdır.”¹² Ağaoğlu bu konuda oldukça hassastır ve Batı medeniyetinin bir bütün olarak kabul edilmesinde ısrarcıdır; “Batı hayatı, bütünüyle bizim hayatımızın bütününe galebe çalmıştır. Bundan dolayı; kurtulmak, yaşamak, varlığımızı devam ettirmek istiyorsak, hayatımızın bütünüyle –yalnız elbiselerimiz ve bazı müesseselerimizle değil- kafamız, kalbimiz, görüş tarzımız, zihniyetimiz ile de ona uymalıyız.”¹³

Ahmet Ağaoğlu, böyle bir toptan kabulde ortaya çıkacak olan muhtemel sorunu göz ardı etmez ve “milli şahsiyetimizi kaybetme tehlikesi” sorununa cevap arar. Bu konudaki cevabı, polemikçiliğine de oldukça uygundur. Ona göre, her insan topluluğu tarihte en az iki kez din değiştirmiştir ve hukuk, ahlak gibi değerler milli şahsiyeti oluşturmada bir etkinliğe sahip değildir.¹⁴ Bilakis milli şahsiyet şekillerin ayrılığındadır. Medeniyet birdir ama mensup olduğu ırklar farklıdır; “aslı bir ama şekiller çok...Ve işte şekil çokluğu, şu özellik milli şahsiyettir.”¹⁵ Netice olarak ise, elimizde tarımdan başka milli bir şeyimiz(sanat, dil, edebiyat) kalmamıştır ve kesin olarak Batı medeniyetine mağlup olmuşuzdur. Bu yüzden de, kendimizi aldatmak yerine kat'i, açık, kayıtsız, şartsız gereğince hareket edilmesi gerekmektedir.¹⁶

Yazar, dinî anlayışta, isim zikretmeksizin, en basit formda laikliği tavsiye etmektedir. Ağaoğlu, dinin bir vicdan emri ve yaratana kul arasındaki manevi bağı düzenleyen bir amil iken, onu hayatımızın maddi-manevi her alana hakim prensipler bütünü olarak kabul edilmesini eleştirir.¹⁷ Buna örnek olarak ise, Hıristiyanlığı

¹¹ bkz. Ağaoğlu, 11

¹² Ağaoğlu, 11

¹³ Ağaoğlu, 13

¹⁴ bkz. Ağaoğlu, 14-15

¹⁵ Ağaoğlu, 17

¹⁶ bkz. Ağaoğlu, 17

¹⁷ bkz. Ağaoğlu, 19

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

vermektedir. Yazar, uzun denilebilecek bir şekilde Ortaçağ Avrupa'sında Kilise'nin siyasî idareler ve halk üzerindeki baskılarını anlatarak,¹⁸ Kilise ile Kilise karşıtı hareketlerin hâlâ mücadele ettiklerini, bu mücadelenin siyaset, edebiyat, felsefe, hatta sanayi ve ekonomi alanlarında devam ettiğini söyler. Ağaoğlu'na göre, mücadeleden Kilise yenik çıkmış, “çağdaş zihniyet tam galebe” çalmıştır.¹⁹ Avrupa'nın, kilise ile iş bölümü ve vazife ayrımı kaidelerini kabul etmekle elde ettiği kazançları anlatarak, İslâm dünyası ile Batı dünyası arasındaki uçurumun temel nedenini de, böyle bir ayrışmanın İslâm aleminde yapılmamış olmasına bağlar.²⁰

“Zamanın değişmesiyle hükümler değişir” kaidelerinin uygulanmadığını ifade eden Ağaoğlu,²¹ İslâm'ın bazı nasslarının(kıyas, miras gibi) günümüzde uygulanmasının fert ve toplum vicdanına sığmayacağını belirterek, bir nevi dinî nassların vicdanlar tarafından yönlendirilmesini teklif eder.²² Aslında onun bu şekildeki görüşleri İslâmiyet hakkındaki bilgi birikiminin pek de ileri düzeyde olmadığını bir göstergesidir. Özellikle de, “geri kalmışlıktan kurtulmak için dini terk etmek mi gerek?” şeklindeki soruya verdiği cevap bu konuda sığ denilecek bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermesi bakımından dikkate şayandır; “Din, kul ile Allah arasında düzenleyen bir prensipler sisteminden ibarettir. O halde, dinin konusu yalnız inanışlara, ibadetlere ait hususları teşkil eder. Bunun dışında ne varsa, dine tesadüfi olarak girmiştir. Din, asıl konusu olan maddelerin dışındaki şeylerden bahsetmişse, sırf tesadüf olarak ve bir mecburiyet dolayısıyla böyle yapmıştır. Fakat maksat o değildir. Gerçek maksat inanışlarla ibadetlerden ibarettir.”²³

Medeniyet kavramı açısından, Ağaoğlu'nun dikkat çekici bir diğer görüşü ise, Türk Tarih tezi açısından da orijinal olduğuna inandığımız, devlet-hükümet ayrımını bütün tarihî sürece yaymış olmasıdır. Ona göre, devletle hükümet birbirine karıştırılmış, her sülale ayrı bir devlet olarak telakki edilmiştir. Böyle bir yaklaşıma göre; Türklerin tek bir devleti olmuştur ve sadece hükümetler(Selçuklular, Osmanlılar gibi) değişmiştir.²⁴

1919 yılında yazılmış olmasına rağmen, yazarın birçok konudaki görüşlerinin hâl-i hâzırda belli bir kesim tarafından

¹⁸ Ağaoğlu, 22-27

¹⁹ bkz. Ağaoğlu, 29

²⁰ Ağaoğlu, 31

²¹ Ağaoğlu, 32-33

²² bkz. Ağaoğlu, 36

²³ Ağaoğlu, 38-39

²⁴ bkz. Ağaoğlu, 119-134

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

savunuluyor olması, mevcut fikirlerin menşesine ulaşılması bakımından büyük önemi haizdir. Ancak, yazarın ya ideolojik bir bakışla konulara yaklaşmış olması, ya da İslâmiyet hakkındaki bilgilerinin yetersizliği; çelişkili, temelsiz tezler ortaya atmasına neden olmuştur. Tarihî süreçte siyasî pratik alanı olarak, Hıristiyanlıkla İslâmiyet'in kıyaslanması da ayrı bir sorundur. Burada şunu ifade edelim ki; İslâm dünyası, Hıristiyan dünyanın tam aksine, dinin siyasî erkler üzerindeki hegemonyasını değil, siyasî iktidarların din üzerindeki baskılarına şahit olmuştur. Bütün bu eksikliklere rağmen, bazı tespitlerinde (zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi prensibinin gerektiği şekilde uygulanmaması gibi -tabi kast ettiği anlamda olmamak kaydıyla-) haklılık payı olduğunu, tarih konusundaki yaklaşımının oldukça orijinal olduğunu –eleştiri hakkımız baki kalmak kaydıyla- itiraf etmek durumundayız.

KAYNAKÇA

- Abdurreşîd İbrahim, “Terakki Nasıl Olur?”, *Teâvunu Müslimîn*, 1328/1910, I/8, 123-125.
- , “Ahvâl-i Hâzıraya Bir Nazar ve Ne Yapmalı”, *Sırât-ı Mustakîm*, 1327/1909, VII/162, 81-82.
- , “Şarkın İntibah ve İstikbâli Hakkında”, *Sırât-ı Mustakîm*, 1326/1908, IV/91, 226-228.
- BAĞCI, Rıza, *Medeniyet Buhramı Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Kaynak Kitaplığı, İst., 2006.
- Baha Tevfik (1884-1914), *Yeni Ahlak ve Ahlâk Üzerine Yazılar*, der., haz: Faruk Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- BAYKARA, Tuncer, *Osmanlılar'da Medeniyet Kavramı ve On dokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, Akademi Kitabevi Yay., İzmir 1992.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *Ali Süavi'nin Türkçülüğü*, Ankara 1942.
- DOĞAN, Mehmet Sait, “Türklerin Kültür ve Medeniyetler Arası Geçişin Tarihi Seyrindeki Rolü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 144, 29-46.
- Ethem Nejat(1882-1921), *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, Haz: Faruk Öztürk, Kızıl Elma Yay., İstanbul 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- GÖKALP, Ziya (1876-1924), *Türk Medeniyeti Tarihi*, sad: Yalçın Toker, Toker Yay., II. Bsk., İstanbul 1995.
- , *Hars ve Medeniyet*, Elips Kitap, Ankara 2007.
- , *Türkleşmek İslâmlaşmak Muâsırlaşmak*, haz: Kemal Bek, Bordo-Siyah Yay., İst., 2004.
- Hasan Hikmet, “Medeniyet, Terakkiyât-ı Maddiyeden mi İbaretir? (İctimaiyyâтта Garbcılık ve Bozgunculuk)”, *Sebîlu’r-Reşâd*, 1340/1922, 24/622, 374-377.
- İbrahim Besim, “İntibâh-ı İslâm İttihâd-ı Müslimîn”, *Sırât-ı Mustakîm*, 1326/1908, V/110, 94-97.
- İsmail Gaspıralı (1851-1914), *Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene*, Bahçesaray 1885.
- , *Medeniyet-i İslâmiye*, Bahçesaray 1889.
- Kırımlı Yakub Kemal, “Medeniyet-i Ğarbiyeyi İktibasta İctimayyûnumuzun Gösterdiği Tesâmüh”, *Teâvunu Müslimîn*, 1328/1910, I/7, 112-114.
- Küçük Hamdi (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır) (1878-1942), “İslâmiyetle Medeniyet-i Celile Birleşebilir mi?”, *Beyânu’l-Hâk*, 1909, 21. Nüshada başlayan bir dizi makale.
- MERİÇ, Ümid, *Cevdet Paşa’nın Cemiyet ve Devlet Görüşü*, İstanbul 1975.
- Mizâncı Mehmed Murad(1854/1917), “Medeniyet-i İslâmiye”, *Târîh-i Umûmî*, I-VI, Tefeyyüz Kitâbhânesi, İstanbul 1328(III. Bsk.), IV, 218-248.
- OKAY, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, Ankara 1975
- Ömer Rıza, “Medeniyet Nedir?”, *Sebîlu’r-Reşâd*, 1339/1921, 22/557-558, 87-89.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi*, Ötüken Neşr., İstanbul 2000.
- Said Halim Paşa (1864-1921), *Buhrân-ı İctimaimiz*, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul.
- , *İttihâd-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemiye*, Matbaa-i Âmira, İstanbul 1334.
- Sâmizâde Süreyya, “Alem-i İslâm’da İntibah”, *Sırât-ı Müstakîm*, 1326/1908, V/126, 361-362.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- Sibiryalı Âişe, “Biz, Mazimiz ve Avrupa”, *Teâvunu Müslimîn*, 1328/1910 , I/9, 143-148.
- Stoddard, Lothrop, *İslam Alemi 1914-1921 I. Cihan Harbi Sonrasında Bir Medeniyet Sorgusu ve Arayışı*, çev: Kamil Yeşil, Kaknüs Yay. İstanbul 2002.
- Şemseddin Sami(1850-1904), *Medeniyet-i İslâmiyye*, haz: Remzi Demir, Gündoğan Yay., Ankara 1996.
- TUNAYA, Tarık Z., *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul 1962.
- , *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılulaşma Hareketleri*, İstanbul 1960.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Ağaoğlu, Ahmed”, Dergah Yay., İstanbul 1977, I, 44-45.
- YETİŞ, Kazım, “Mehmet Akif’te Batı ve Batı Medeniyeti Meselesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 48, 213-236.
- YÜCE, Nuri, “Ağaoğlu, Ahmet”, *DİA*, İstanbul 1998, I, 464-466.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*